

Aurelius Augustinus

Vier evangelisten, één evangelie
[*De consensu euangelistarum*]

Vertaald en van aantekeningen voorzien
door Ton Hertogh, Sander van der Meijs en Leo Wenneker,
ingeleid door Joost van Neer en Martijn Schrama O.S.A.

PAMON

Inhoud

Inleiding	13
Tegenstrijdigheden tussen evangeliën?	13
Aanleidingen voor het werk	15
Handig naslagwerk	16
Opbouw en methode	17
Schriftinterpretatie in vogelvlucht	20
<i>Goddelijke inspiratie</i>	20
<i>Allegorische benadering</i>	21
<i>Historisch-kritische benadering</i>	21
<i>Literaire benadering</i>	22
Schriftinterpretatie bij Augustinus	24
<i>Geïnspireerd door de heilige Geest</i>	24
<i>Bedoeling van de tekst</i>	25
<i>Lezen met eerbied</i>	26
<i>Lezen met gezond verstand</i>	27
Dankwoord	29
Praktische informatie	30
1. <i>Annotatie</i>	30
2. <i>Paragraafnummers en tussenkopjes</i>	30
3. <i>Afbeelding</i>	30
4. <i>Gebruikte afkortingen in literatuurverwijzingen</i>	30
5. <i>Gebruikte afkortingen in bijbelboeken</i>	30
Literatuur	32
1. <i>Latijnse tekstuitgaven</i>	32
2. <i>Vertalingen</i>	32
3. <i>Achtergrondliteratuur</i>	32

Vier evangelisten, één evangelie	35
Boek 1	37
Het gezag van de evangeliën (1,1)	37
Het aantal en de volgorde van de evangeliën (1,3)	38
Verschillende invalshoeken van de evangelisten (1,4)	39
Christus: koning en priester (1,5)	39
De goddelijkheid van Christus (1,7)	41
Contemplatie en actie (1,8)	42
De symbolen van de vier evangelisten (1,9)	43
Doel van dit werk (1,10)	44
Geloofwaardigheid van de leerlingen (1,11)	45
Verzinsels over geheime boeken (1,14)	48
De ene God in het Romeinse bestel (1,18)	49
De God van de Hebreëen is overwinnaar (1,21)	52
Lof voor Christus, laster voor de leerlingen (1,22)	53
De apostelen onderwijzen alleen de leer van Christus (1,24)	54
De Romeinen zijn niet consequent (1,25)	55
De God van de Hebreëen wil als enige worden vereerd (1,26)	55
Hij is de ware God (1,27)	57
Profetieën van heidenen tegen de God van de Hebreëen (1,28)	58
Alleen de God van de Hebreëen verdient verering (1,29)	59
Heidense onzin over Saturnus en Jupiter (1,30)	60
De graven van de goden (1,33)	63
Nog meer onzin over de goden (1,35)	64
Wie de God van Israël verwerpt, vereert niet alle goden (1,37)	66
De goden van de heidenen tegenover de ene ware God (1,38)	67
De werken van God (1,39)	68
De vernietiging van de afgoderij (1,40)	69
Wie is de God van Israël? (1,42)	71
De vervulling van de profetie (1,43)	72
De God van de machten of heerscharen (1,45)	73
De ongewisse God (1,46)	75
De vervulling van de profetie van Jesaja over Christus (1,47)	76
De profeten en apostelen zijn het eens (1,49)	80
Het geluk van de mensheid is niet door het christendom afgenomen (1,51)	82
Conclusie (1,52)	83
Het mysterie van de middelaar (1,53)	85

Boek 2	88
Proloog (2,1)	88
De voorouders van Christus (2,2)	88
De lijst van de voorouders (2,5)	91
Het getal veertig (2,8)	94
Verdelging van de zonden (2,11)	97
De ontvangenis van Christus (2,14)	99
Eén verhaal over geboorte en jeugd van Christus (2,17)	102
Johannes de Doper (2,18)	110
De twee Herodesen (2,20)	112
Jozef vestigt zich in Galilea, in Nazaret (2,21)	113
De opdracht in de tempel (2,24)	115
De verkondiging van Johannes de Doper (2,25)	116
Inhoud belangrijker dan vorm (2,27)	120
De doop van Jezus en de stem uit de hemel (2,30)	123
Jezus op de proef gesteld in de woestijn (2,33)	125
De roeping van de apostelen (2,34)	126
Jezus wijkt uit naar Galilea (2,42)	131
De bergrede (2,43)	132
De gelovige centurio (2,48)	136
De schoonmoeder van Petrus (2,51)	139
De genezing van zieken en bezetenen (2,53)	140
Ik zal U volgen (2,54)	142
De storm op het meer en het legioen demonen (2,55)	142
De verlamde op het draagbed (2,57)	145
De roeping van Matteüs (2,59)	147
Eten met zondaars en vasten (2,60)	148
De dochter van Jairus (2,64)	152
Bedoeling belangrijker dan woorden (2,67)	155
De twee blinden en de bezetene (2,69)	155
Uitzending van de twaalf (2,70)	156
Een stok voor onderweg (2,71)	158
Sandalen voor onderweg (2,75)	161
Jezus en Johannes de Doper (2,78)	163
Het verwijt van de Heer aan de steden (2,79)	163
De lichte last en het zachte juk (2,80)	164
Jezus en de sabbat (2,81)	165

De man met de verschrompelde hand (2,82)	165
Jezus wijkt uit (2,83)	166
De bezeten blinde (2,84)	167
Beëlzebub (2,85)	167
De farizeeën en schriftgeleerden willen een teken (2,86)	168
Jezus' moeder en broers (2,87)	169
Gelijkenissen over het koninkrijk van de hemel (2,88)	170
Jezus in zijn vaderstad (2,89)	171
Herodes in verwarring (2,91)	174
De dood van Johannes de Doper (2,92)	176
Het wonder van de vijf broden (2,93)	177
Storm op het meer (2,99)	182
De gebeurtenissen in Kafarnaüm en Gennesaret (2,102)	186
De Kanaänitische vrouw (2,103)	187
Het tweede teken van de broden (2,104)	188
Het teken van Jona (2,106)	189
De zuurdesem van farizeeën en sadduceeën (2,107)	190
Wie is Jezus? (2,108)	190
De eerste lijdensvoorspelling (2,110)	191
De navolging van Jezus (2,111)	192
Een stem uit de hemel (2,112)	192
De komst van Elia (2,115)	193
Genezing van de maanzieke jongen (2,116)	194
Tweede lijdensvoorspelling (2,117)	194
Jezus betaalt tempelbelasting (2,118)	194
Onderricht aan de leerlingen (2,119)	195
Het huwelijk (2,120)	196
De kinderen, de arbeiders en de rijke jongeman (2,123)	198
De derde lijdensvoorspelling en de zonen van Zebedeüs (2,124)	199
De blinde Bartimeüs (2,125)	200
Intocht in Jeruzalem (2,127)	201
De tempelreiniging (2,129)	203
Het teken van de vijgenboom (2,130)	204
De bevoegdheid van Jezus en Johannes de Doper (2,132)	206
De twee zonen en de slechte wijnbouwers (2,133)	208
De Waarheid spreekt door mensen (2,135)	209
Ware gelovigen (2,137)	210

De onwillige bruiloftsgasten (2,139)	213
Debat met farizeeën, herodianen en sadduceeën (2,140)	214
Het belangrijkste gebod (2,141)	215
De vraag van Jezus aan de farizeeën over de Messias (2,143)	216
Wee de schriftgeleerden en de farizeeën (2,144)	217
De verwoesting van de tempel (2,146)	220
De komst van de mensenzoon (2,147)	221
Zes dagen of de volgende dag (2,152)	225
De balseming (2,154)	228
Vorbereiding op het pesachmaal (2,157)	231
Judas aangewezen (2,158)	233
Boek 3	234
Voorwoord (3,1)	234
Het pesachmaal en de verrader (3,2)	234
De verloochening van Petrus voorzegt (3,5)	237
De woorden van de Heer bij het laatste avondmaal (3,9)	243
Nachtwake in Getsemane (3,10)	244
Jezus gevangengenomen (3,15)	248
Jezus verhoord en verloochend (3,19)	251
Jezus naar Pilatus (3,27)	260
Judas (3,28)	262
Jezus voor Pilatus (3,32)	266
Jezus bespot door de soldaten van Pilatus (3,36)	274
Simon van Cyrene (3,37)	275
Jezus krijgt iets te drinken aangeboden (3,38)	275
Jezus' kleren worden verdeeld (3,39)	276
Het uur van de kruisiging (3,40)	277
De twee misdadigers (3,51)	288
De beschimpingen (3,52)	289
Jezus krijgt te drinken (3,54)	291
Jezus' laatste woorden (3,55)	292
Het voorhangsel (3,56)	293
De centurio (3,57)	294
De vrouwen bij het kruis (3,58)	296
Jozef uit Arimatea (3,59)	297
De begrafenis van de Heer (3,60)	299

De vrouwen bij het graf (3,61)	300
De bewakers voor het graf (3,62)	300
De engelen bij het graf (3,63)	300
Bij het ochtendgloren (3,65)	302
De drie dagen (3,66)	304
Twee engelen of één (3,67)	306
Maria uit Magdala (3,68)	307
Eén verhaal (3,69)	308
De verschijningen van de Verrezene (3,70)	311
De chronologische volgorde van de verschijningen (3,71)	314
De ogen geopend (3,72)	316
Vrede zij met jullie (3,74)	318
Geloven zonder te zien (3,75)	320
De elf (3,76)	322
De veertigste dag (3,77)	323
Honderdriënvijftig grote vissen (3,78)	324
Hij gaat jullie voor naar Galilea (3,79)	324
De berg in Galilea (3,81)	328
Tien verschijningen (3,83)	330
Het mysterie van de veertig dagen (3,84)	331
De verschijning aan Paulus (3,85)	331
Verhuizing en onthulling (3,86)	332
Boek 4	335
Het begin bij Marcus (4,2)	335
De man met de onreine geest (4,3)	335
De naam Petrus (4,4)	336
Het strenge verbod van de Heer (4,5)	337
Wie niet tegen jullie is, is voor jullie (4,6)	338
Afhakken of tolereren (4,7)	341
De arme weduwe (4,8)	343
Het evangelie van Lucas en <i>Handelingen van de Apostelen</i> (4,9)	343
De wonderbare visvangsten bij Lucas en Johannes (4,10)	345
Jezus Christus, God en mens (4,11)	346
Van Jeruzalem naar Kana (4,13)	347
Gelijk aan de Vader (4,14)	348
Brood uit de hemel (4,15)	349

Bekend en onbekend (4,16)	350
Het licht in de wereld (4,17)	351
Het laatste avondmaal (4,19)	352
Totdat Hij komt (4,20)	354
Registers	359
1. Register op bijbelteksten	359
2. Register op andere werken van Augustinus	373
3. Register op klassieke auteurs	373
Over de vertalers	374

Inleiding

In het Nieuwe Testament zijn vier evangeliën opgenomen. Als auteurs van deze zogeheten canonieke evangeliën gelden de evangelisten Matteüs, Marcus, Lucas en Johannes. Zij hebben geen biografieën in de moderne zin van het woord samengesteld.¹ Het is niet zozeer het leven van Jezus dat ze beschrijven, als wel diens goede boodschap. Want dat is wat het woord “evangelie” letterlijk betekent: goede boodschap. Hoewel de vier evangelisten dezelfde goede boodschap verspreiden, kunnen er toch verschillen worden geconstateerd in de wijze waarop ze dat doen. Als gevolg daarvan werd er al heel vroeg gezegd dat hun evangeliën tegenstrijdigheden bevatten, die vervolgens al dan niet opzettelijk verkeerd konden worden geïnterpreteerd en zo tegen de kerk gebruikt. De leiders van de vroege kerk hadden er hun handen vol aan. Er waren immers niet alleen mensen die zonder verdere bijbedoelingen tegenstrijdigheden opmerkten in wat ze hoorden of lazen, maar er waren er ook die daar naarstig naar op zoek gingen. In beide gevallen kwam het gezag dat de kerk aan de evangeliën toekent, onder druk te staan. Dat gezag eist namelijk dat er bij de uitleg van de evangelieteksten geen ruimte kan en mag zijn voor tegenstrijdige interpretaties.

Tegenstrijdigheden tussen evangeliën?

De tegenstrijdigheden die men vond, waren vaak op het eerste gezicht onbenulligheden, die - indien opgemerkt - gemakkelijk kunnen worden verklaard. Een voorbeeld van zo'n tegenstrijdigheid is te vinden in het verhaal van de gedaanteverandering van Jezus op de berg, die plaatsvond na de eerste lijdensvoorspelling. Volgens Matteüs en Marcus was dat zes dagen later (Mt 17,1 en Mc 9,2), volgens Lucas acht dagen (Lc

1 Augustinus vermeldt de vier evangelisten uitdrukkelijk in *De doctrina christiana* (*doct. chr.* 2,8,12,29). Voor de Nederlandse vertaling daarvan zie Den Boeft / Sluiter 1999, 78. Voor volledige bibliografische gegevens zie de literatuurlijst achter deze inleiding; onder de praktische informatie staat een overzicht van de gebruikte afkortingen.

9,28). Een ander voorbeeld, lastiger te verklaren, betreft het verschil tussen de twee tijdstippen waarop Jezus volgens de verschillende evangelisten zou zijn gekruisigd, op het derde uur zoals Matteüs, Marcus en Lucas zeggen, of overeenkomstig Johannes op het zesde.

Beide voorbeelden zijn te vinden in *De consensu euangelistarum* van Augustinus (354-430). In dat werk verzamelt hij de op het eerste gezicht tegenstrijdige passages uit de evangeliën, waarbij hij ze systematisch met elkaar vergelijkt en in overeenstemming brengt. Zo verklaart hij het verschil van twee dagen tussen Matteüs en Marcus enerzijds en Lucas anderzijds op grond van het principe van de inclusieve telling (*cons.eu.* 2,113). Niets belangrijks dus. Het verschil van drie uren tussen Matteüs, Marcus en Lucas enerzijds en Johannes anderzijds is wel van belang, van cruciaal belang zelfs (*cons.eu.* 3,40-50). Om mogelijke problemen rond een zo essentieel feit als de kruisiging te voorkomen, moet de tegenstrijdigheid worden opgelost. Na een zorgvuldig vergelijkend onderzoek dat verschillende paragrafen in beslag neemt, komt Augustinus tot de conclusie dat Jezus tweemaal is gekruisigd: éénmaal op het derde uur door de tong van de joden, in overdrachtelijke zin dus, en éénmaal in fysieke zin op het zesde uur door de handen van de Romeinen. De ondeskundige broeders en de onbeschaamde twistzoekers die telkens weer op dat probleem wijzen (*cons.eu.* 3,50), moeten het nu wel met hem eens zijn, zo besluit Augustinus, hoewel hij zijn mening graag voor een betere geeft (*cons.eu.* 3,43). Uit beide voorbeelden blijkt dat Augustinus de oplossing van de problemen zocht in een methodische zoektocht naar een gedegen analyse van de verschillen tussen de evangeliën.

Daarom schreef hij rond 400 *De consensu euangelistarum*. Dat werk is nu voor het eerst in het Nederlands vertaald. Het verschijnt onder de titel *Vier evangelisten, één evangelie*. In de inleiding gaan we in op het ontstaan en de inhoud van het werk. Aangezien Augustinus er een vorm van Schriftinterpretatie in toepast die behoorlijk verschilt van wat men daar tegenwoordig onder verstaat, belichten we bovendien in het kort de geschiedenis van de Schriftinterpretatie. Bij de door Augustinus toegepaste methode staat de juiste leesattitude centraal, waarbij hij ervan uitgaat dat de Schrift onfeilbaar waar is. Uitleg en enige voorbeelden van die wellicht herkenbare attitude sluiten de inleiding af.

Vier evangelisten, één evangelie

Boek 1

Het gezag van de evangeliën

[1] Onder alle verhalen over God die in de Heilige Schrift staan opgetekend, heeft het evangelie terecht het grootste gezag. In het evangelie blijkt immers te zijn gerealiseerd en vervuld wat in de wet en in de profeten is voorgezegd. En de apostelen waren er de eerste verkondigers van. Zij hebben onze Heer en Verlosser Jezus Christus gezien toen Hij nog lichamelijk aanwezig was. Zij hebben in hun herinnering bewaard wat zij uit zijn eigen mond hadden gehoord en wat Hij voor hun ogen had gedaan, zijn woorden en zijn daden. Maar dat was niet het enige.

Voordat zij als zijn leerlingen met Hem in contact waren gekomen, had God al van alles laten gebeuren wat het vermelden waard was, bij zijn geboorte namelijk, in zijn kindertijd en zijn jeugd jaren. Informatie daarover hebben zij bij Hemzelf kunnen achterhalen, bij zijn ouders of bij anderen die hun volstrekt zekere en betrouwbare inlichtingen konden geven. Nadat hun de taak was opgelegd om het evangelie te verkondigen, zijn zij ook die gebeurtenissen aan de mensheid bekend gaan maken. Enkel van hen, te weten Matteüs en Johannes, hebben wat volgens hen over Hem op schrift moest worden gesteld, ook nog opgeschreven en in afzonderlijke boeken gepubliceerd.

[2] Men mag niet denken dat het voor het begrip en de prediking van het evangelie iets uitmaakt door wie het wordt verkondigd. Dat kan worden gedaan door hen die de Heer als toegewijde leerlingen zijn gevolgd tijdens zijn lichamelijke aanwezigheid hier op aarde, maar ook door hen die geloof hebben gehecht aan de betrouwbare inlichtingen van die leerlingen. De goddelijke voorzienigheid heeft er door toedoen van de Heilige Geest voor gezorgd dat ook aan enkele volgelingen van de eerste apostelen het gezag werd verleend om het evangelie te verkondigen en het bovendien op schrift te stellen. Dat zijn Marcus en Lucas.¹

1 De eerste apostelen zijn de twaalf die door Jezus zijn uitgekozen (Mt 10,1-4, Mc 3,13-19 en Lc 6,12-16). Mattias komt in de plaats van Judas (Hnd 1,13 en 15-26). Later komt Paulus erbij (Gal 1, 1 en 15-17, Rom 1,1, 1 en 2 Kor 1,1 en in de aanhef van andere brieven). Marcus wordt beschouwd als een volgeling van Petrus, Lucas als een van Paulus.

Ook anderen hebben een poging gewaagd om het een en ander over de handelingen van de Heer of van de apostelen op te schrijven.² Zij zijn echter in hun tijd niet van zo'n niveau gebleken dat de kerk hen geloofwaardig vond en hun geschriften in de canon van de heilige boeken opnam. Zij misten niet alleen het niveau om hun verhalen geloofwaardig te vertellen, maar verwerkten ook in hun geschriften heel geraffineerd enkele zaken die door de katholieke en apostolische richtlijn voor het geloof en door de gezonde leer worden veroordeeld.

Het aantal en de volgorde van de evangelisten

[3] De vier evangelisten zijn overbekend in de gehele wereld. Misschien zijn het er wel vier omdat er vier werelddelen zijn.³ Het is die verborgen betekenis van hun aantal, waardoor zij op een of andere manier duidelijk hebben laten zien dat de kerk van Christus zich over de gehele wereld verspreidt.

Naar verluidt hebben zij geschreven in deze volgorde: eerst Matteüs, vervolgens Marcus, als derde Lucas en als laatste Johannes. Zij hebben dus in een andere volgorde met Jezus kennisgemaakt dan zij over Hem hebben geschreven. Als wij kijken naar wanneer zij Hem hebben leren kennen en zijn gaan verkondigen, waren zij die de Heer zijn gevolgd toen Hij lichamelijk aanwezig was, in elk geval de eersten. Zij hebben Hem horen spreken en aan het werk gezien, en zij hebben uit zijn mond de zending ontvangen om het evangelie te verkondigen. Maar als wij kijken naar wanneer zij het evangelie hebben geschreven, wat naar men moet aannemen door God is beschikt, bezetten de twee van hen die de Heer vóór zijn lijden heeft uitgekozen, de eerste en de laatste plaats: Matteüs de eerste en Johannes de laatste.

De twee anderen die niet tot die groep behoorden, hadden Christus door hun mond horen spreken en waren Hem gevolgd. Zij waren als kinderen die bij de hand moesten worden genomen. Daarom kregen zij een plaats midden tussen hen in. En zo werden zij aan beide zijden door hen ondersteund.

2 Vgl. Lc 1,1.

3 In de geografie van de klassieke auteurs komen vier of drie werelddelen voor. Europa, Afrika en Azië werden gerekend onder de continenten van de bewoonde wereld. Men hield ook rekening met het bestaan van een onbewoond continent.